

5a. Anne Raaby Ravn:

»Litteratur er en pokkers effektiv social aktør«

Artiklen er et interview med den amerikanske litteraturprofessor Rita Felski (f. 1956). Interviewet blev bragt i Information den 4. juni 2016.

Anna Raaby Ravn, dansk journalist.

Det er en efterhånden anerkendt og veldokumenteret sandhed, at litteratur kan gøre os mere empatiske og fintfølede. At vi alene ved at læse, sluge roman efter roman, kan blive bedre mennesker med bredere horisonter. Litteraturen klæder os på til bedre at kunne forstå andre menneskers tilværelser og virkeligheder. Men hvordan foregår det egentlig? Hvorfor er litteraturen ganske særlig? Og hvordan kan andre samfundsmæssige, medicinske eller politiske spørgsmål få gavn af denne litterære indsigt?

Den slags spørgsmål drømmer den amerikanske litteraturprofessor Rita Felski, der normalt forsker ved Virginia University, USA, om at kunne besvare. I løbet af de næste fem år skal hun sammen med den danske litteraturprofessor Anne-Marie Mai¹ og 28 mio. kr. fra Danmarks Grundforskningsfond, lede et større tværfagligt forskningsprojekt med titlen 'Litteraturens sociale dimensioner'.

Rita Felski er en slags rockstjerne inden for litteraturvidenskaben. Hun er umiddelbart alt det, man ikke regner med, at en litteraturprofessor er. Hun er ligetil, polemisk², lattermild og på ingen måde højtidelig eller knudret at tale med. Og så indrømmer hun som noget af det første, at hun elsker at læse krimier og ikke er så optaget af forfattere som Shakespeare³ og Joyce⁴, da Information møder hende over en til tider tvivlsom Skype-forbindelse. Hendes begejstring for litteraturen – og for litteraturforskningen – går fra begyndelsen rent igennem:

»Litteraturen er så vidunderlig og vigtig en størrelse. Den er udfordrende, uddannende, underholdende, overraskende og så er den i kontakt med verdener, som dens læser ofte kun kan drømme om. Litterære tekster er stadig den mest direkte vej ind i andre virkeligheder,« siger Rita Felski og gestikulerer energisk:

»Du åbner en bog og straks sendes du til middelalderens England, ud på et dampskib i Amazonas, Brasilien, eller ind i menneskelige kroppe og bevidstheder, du ellers aldrig ville have adgang til. Litteratur er uden tvivl den ældste og mest forunderlige form for virtual reality,« fortæller hun.

Litteraturen kan med temmelig enkle virkemidler og fortælleteknikker skabe et nærvær, der danner grundlag for vigtige og konstruktive erfaringsudvekslinger – ikke bare mennesker, men også videnskaber imellem, mener Felski. Og så har den et enormt potentiale i også samfunds-, sundheds- og naturvidenskabelige sammenhænge.

En alliance mellem eksempelvis lægevidenskaben og litteraturen er en stærk alliance, der kan lede til nye erkendelser og forståelser af forskellige sygdomme.

¹ Anne-Marie Mai: (f. 1953), dansk litteraturprofessor.

² polemisk: stridslysten.

³ Shakespeare: (1564-1616), engelsk forfatter.

⁴ Joyce: (1882-1941), irsk forfatter.

»Litterære fremstillinger af sygdomsforløb og -erfaringer kan lære os en masse om, hvad det vil sige at være syg,« siger Rita Felski og refererer til et af underemnerne i forskningsprojektet, der handler om demens og litteratur.

Hvor medicinske rapporter og forskere kan forklare, hvad demens er ud fra et medicinsk, neurologisk eller fysiologisk synspunkt, kan litteratur vise, hvordan demens eller hukommelsestab føles.

»Hvis man vil forstå, hvordan det føles at være syg, så kan man gå til litteraturen. For hvad vil det egentlig sige at miste hukommelse og bevidsthed? Det er der mange bud på i litteraturen, og de giver en ganske anden indsigt end lægevidenskaben,« forklarer Felski.

I romanen *Ingenmandsland* fra 2014 beskriver eksempelvis den danske forfatter Kirsten Thorup⁵, hvordan det er at miste sin bevidsthed, hukommelse og selvkontrol bid for bid. Romanens hovedperson, Carl Sørensen, kæmper med en tiltagende demens og oplever verden som fuldstændig uoverskuelig og plørret. Han flytter (eller flyttes, nærmere) på plejehjem, hvor han ikke længere har noget at skulle have sagt i forhold til aftensmad, besøgstid og lignende.

Det identitets- og suverænitetstab, Carl Sørensen oplever i Kirsten Thorups fremstilling kan lære os noget om, hvordan det opleves at være dement i et bredere perspektiv. For ifølge Rita Felski kan litteraturen give adgang til ord, stemninger og billeder, der knytter sig til oplevelser af isolation, ensomhed, angst og forvirring:

»Litteraturen er ikke et spejl, der med knivskarp præcision kan reflektere en virkelighed eller en menneskelig bevidsthed. Men den kan noget andet – den kan skabe et nærvær og en indføling, der ikke alene er relevant for litteraturlæsere, men altså også andre forskningsdiscipliner, såsom lægevidenskaben,« siger hun.

På den måde indgår litteraturen i en lang række forbindelser, der overskrider den æstetiske og humanistiske sfære. Og de forbindelser er vigtige at styrke, anerkende og undersøge nærmere, understreger Felski.

Litterære tekster er ikke 'bare' litterære tekster. Det er en af Rita Felskis store kæpheste⁶ at se litteratur som en social og politisk aktør i udformningen af større netværk og virkeligheder. Med den tanke viderefører Rita Felski (både i *Uses of Literature* fra 2011 og *The Limits of Critique* fra 2015) den franske filosof, antropolog og sociolog Bruno Latours⁷ mere og mere kendte netværksteori. Teorien kan ses som et opgør med sociologiens tendens til at betragte individ og samfund som adskilte størrelser. Ifølge Latour eksisterer samfundet ikke uden individet – og individet ikke uden samfundet.

De er begge – sammen med resten af verdens fænomener og aktører – filtret ind i hinanden i en slags store, komplekse og dynamiske rodnet – netværker. Rita Felski overfører Latours tanke til spørgsmålet om litteraturen (hermed kunsten i allerbredeste forstand) og verden. De kan ligesom mennesket og samfundet ikke adskilles eller betragtes isoleret; de skaber gensidigt hinanden.

»Jeg tror på, at litterære værker er vigtige – og pokkers effektive – aktører i de

⁵ Kirsten Thorup: (f. 1942), dansk forfatter.

⁶ kæpheste: betegnelse for noget, man tillægger stor betydning.

⁷ Bruno Latour: (f. 1947), fransk filosof.

store politiske, sociale og fysiske netværk, vi kalder virkeligheden. De er en del af vores verden og hverdag, vores fortid og fremtid. De har en stor indvirkning på os som sociale væsner – de henrykker, uddanner, chokerer og opdrager os – og dermed også de sociale rum og sammenhænge, vi færdes i,« lyder det fra Rita Felski.

⁸⁰ Hun forklarer, hvordan hendes allerførste større forskningsprojekt undersøgte, hvordan feministisk populærlitteratur påvirkede kvinder og deres selvbilleder.

»Det blev allerede her tydeligt for mig, hvordan litterære værker har en ganske stor og direkte sociopolitisk betydning. Den her litteraturs fremstilling af kvinden påvirkede en social bevidsthed og kønspolitisk udvikling,« fortæller Rita Felski.

⁸⁵ Litteraturen blev et aftabuiserende rum⁸, hvor kvinder kunne genkende erfaringer og følelser, de troede, de var alene med. Eksempelvis vandt fremstillingen af ægteskabsproblemer stor genklang og genkendelse hos mange.

»Feministisk populærlitteratur introducerede muligheden for skilsmisse for mange kvinder og fik på den måde en meget konkret betydning for tidens kvinder ⁹⁰ og kvindekamp,« forklarer hun.

Forskningsprojektet cementerede altså en grundlæggende forståelse af litteratur som en størrelse, der påvirker – og påvirkes af – sine omgivelser i både meget bogstavelig og generel forstand i Rita Felski. Og derudover rejste det et spørgsmål, der ligeledes har fulgt hende siden:

⁹⁵ Hvordan er det, litteraturen egentlig gør, hvad den gør? Og hvordan kan litteraturforskningen forstå og begribe det? Hun har endnu ikke fundet et endegyldigt svar, men er overbevist om, at vi bedst nærmer os sådan et, hvis vi bevæger os – som læsere, forskere og sociale væsener.

⁸ *aftabuiserende rum*: et sted, hvor tabuer nedbrydes.

5b. Jakob Jessen: Dansk litteraturs skyggeminister vil tale mere om røvhullet

Artiklen er et interview med forfatteren og forlagsredaktøren Simon Pasternak (f. 1971). Rubrikken refererer til en del af artiklen, der ikke indgår i dette uddrag. Interviewet blev bragt i den digitale avis Zetland den 25. januar 2018.

Jakob Jessen, dansk journalist.

[...] Der bliver “udgivet utrolig mange gode bøger,” siger han. Nye stemmer, nye greb, nye former. Der er den økologisk interesserede eller postapokalyptiske litteratur¹ som hos Theis Ørntoft, Nanna Storr-Hansen, Peter Adolphsen, Lars Skinnebach. Der er det socialrealistiske som hos Morten Pape, Kim Leine, Thomas Korsgaard. Der en køns-, normalitets- og racismeundersøgelserne hos Mette Moestrup, Maja Lee Langvad, Olga Ravn, Caspar Eric. Der er Yahya Hassan. Der er en ny politisk aktivisme hos Lone Aburas.

Der er også sorgen som tema (for eksempel hos Naja Marie Aidt), og der er det moderne managementmenneske (hos Line Knutzon) og der er livet, eksistensen, alt det, man ikke kan læse i en selvhjælpsbog, ”der kan fortælle dig, at der er 14 trin til at få den perfekte partner, millionen og det helt geniale sexliv”. Og så er der en hel række forfattere, der skriver store fortællinger om den virkelighed, vi lever i, og de valg, vi står over for som mennesker. Kirsten Thorup, Jens Christian Grøndahl, Dorthe Nors, Katrine Marie Guldager, Kaspar Colling Nielsen, Kim Leine, Ida Jessen; forfattere, der, siger Pasternak, tilhører “eliten af historiefortællere – faktisk ikke kun i Danmark, men i Europa”.

Der er også en ungdom, der har taget lyrikken til sig på egne præmisser.

Da Caspar Eric udgav digtsamlingen *Nike* for et par år siden, holdt forlaget reception i Kødbyen² på Vesterbro. ”Så gik jeg også derind, og så kunne man bare se på alle de der unge folk, at de tænkte: Hvad laver du her, gamle klovnefar?” siger Pasternak. “Så tænkte jeg: Bingo! Det var ligesom, da jeg var ung, hvor poesien betød noget, som de gamle ikke fattede.”

Og det virker til at være det vigtigste for Pasternak: at der sker noget i litteraturen, snarere end hvad der lige præcis sker.

“Det vigtige,” siger han, “er jo bare, at det skal være godt og vedkommende. Som forlag skal vi repræsentere det, danskerne taler om. Og de taler om mange ting; der er mange virkeligheder.”

¹ *postapokalyptiske litteratur*: betegnelse for fiktive beretninger, der udspiller sig efter en katastrofe.

² *Kødbyen*: betegnelse for trendy bydel i København.

5c. Georg Brandes: Uddrag af Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur

Uddraget er fra en forelæsning holdt på Københavns Universitet i 1871. Udgivet i bogform i 1872.

Georg Brandes (1842-1927), dansk kritiker og litterat.

Det, at en litteratur i vore dage lever, viser sig i, at den sætter problemer under debat. Således sætter fx George Sand¹ ægteskabet under debat, Voltaire², Byron³ og Feuerbach⁴ religionen, Proudhon⁵ ejendommen, den yngre Alexander Dumas forholdet mellem de to køn og Émilie Augier⁶ samfundsforholdene. At en litteratur intet sætter under debat er det samme som, at den er i færd med at tabe al betydning. Det folk, som frembringer den, kan da længe nok tro, at al verdens frelse vil komme fra det, det vil se sig skuffet i sin forventning; det bliver ikke mere et sådant folk, som styrer udvikling og fremskridt, end fluen gjorde det, da den mente at drive vognen frem, fordi den nu og da gav dens 4 heste et ubetydeligt stik.

¹ *George Sand*: (1804-1876), fransk forfatter.

² *Voltaire*: (1694-1778), fransk forfatter og filosof.

³ *Byron*: (1788-1824), britisk digter.

⁴ *Feuerbach*: (1804-1872), tysk filosof.

⁵ *Proudhon*: (1809-1865), fransk filosof.

⁶ *Émilie Augier*: (1820-1889), fransk dramatiker.